

Helgonlika politiker och maktlösa arbetslösa

En undersökning av attityder och värderingar i politikernas metaforer

D-uppsats
Författare: Elisabeth Carling
Handledare: Nils Ekedahl

INLEDNING	3
PROBLEM/SYFTE	4
BAKGRUND	4
TEORETISK REFERENSRAM	8
METOD	13
RESULTAT	14
ANALYS LARS OHLY.....	14
<i>Tenor/Vehicle</i>	15
<i>Frameanalys</i>	18
ANALYS GÖRAN HÄGGLUND.....	20
<i>Tenor/Vehicle-analys</i>	21
<i>Frameanalys</i>	25
RESULTATSAMMANFATTNING	28
SAMMANFATTANDE DISKUSSION OCH REFLEKTION	30
SLUTSATS	32
LITTERATURFÖRTECKNING	33
ELEKTRONISKA KÄLLOR	34
BILAGOR.....	35

Inledning

Inför valkampanjen 2006 kunde vi läsa följande på Aftonbladets hemsida: ”Valets tio viktigaste frågor – hela listan.”¹ Punkt nummer ett på listan var: ”Kraftfulla åtgärder för att sänka arbetslösheten”.²

Med tanke på att den öppna arbetslösheten i november 2005 var uppe i 5%³ är det inte så konstigt att det är en fråga som prioriteras. Dagens arbetslöshetssiffra ligger över det mål om halverad, öppen arbetslöshet till 4%, som enligt Socialdemokraterna skulle uppnås till år 2000. Förvisso nåddes denna gräns, men för att sedan öka. Och man kan kanske tycka att en procent hit eller dit inte spelar så stor roll, men vi är trots allt en nation som har vant oss vid arbetslöshetsnivåer på 1-3% sedan andra världskriget.⁴

Vad möter vi då som väljare för attityder och värderingar hos de olika partiledarna inför en fråga som är av så stort allmänintresse? Vi hör vad de lovar oss. Vi hör vad de säger att de ska göra. Vi hör också vad de säger att de andra inte tänker göra. Men hör vi verkligen vilka attityder de har till arbetslösheten och de arbetslösa? Hör vi verkligen vilka värderingar som ligger bakom deras uttalanden?

Det är inte ovanligt att det inom politikens språk, liksom inom så många andra sammanhang, används metaforer av olika slag. En del är riktigt lyckade, pang på rödbetan, medan andra faller platt. Frågan är bara, döljer dessa metaforer något för den som lyssnar okritiskt? Är vi döva för de olika partiernas underliggande attityder och värderingar när vi, kanske oreflekterat, idisslar det frodiga mediabusset? För att få reda på eventuella underliggande attityder och värderingar har jag valt att analysera de val av metaforer två av våra partiledare gör när det gäller arbetslösheten, en fråga som är aktuell, politiskt viktig och berör en stor del av väljarna.

¹ Beertema, Irene: Valets tio viktigaste frågor 2005-09-16 [Elektronisk]

² Ibid.

³ SCB, Efterfrågat [Elektronisk]

⁴ Socialdemokraterna, *Analys av 1998 års val, Rapport från Socialdemokraternas valanalysgrupp* 1999-02-22 [Elektronisk]

Problem/syfte

Syftet med denna uppsats är att försöka besvara frågan:

Vilka attityder och värderingar kommer till uttryck i Lars Ohlys respektive Göran Hägglunds användning av metaforer i debatten om arbetslöshetspolitiken?

För att uppnå mitt syfte ska jag analysera en TV-sänd partiledardebatt samt varsitt tal som de båda partiledarna har hållit under 2005. I min analys av materialet kommer jag att försöka besvara följande frågor:

- Vad uttrycks om partiets/blockets egna värderingar och attityder i frågan om arbetslösa och arbetslöshet.
- Vilka attityder och värderingar tycks partiet/blocket vilja tillskriva sig själva?
- Vad uttrycks om partiets/blockets attityder till motståndaren och motståndarens förda politik?
- Vilka attityder och värderingar tycks partiet/blocket vilja tillskriva motståndaren?

Bakgrund

Forskningen kring metaforer är stor och förekommer inom många olika discipliner och kan exemplifieras med bland annat följande titlar: *Sjukdom som metafor* (medicin),⁵ *Det gamla och det nya bygget: bilder och betraktelser kring en metafor* (sällskapsvetenskapens och rättsvetenskapens filosofi),⁶ *Metaforernas makt* (Maktutredningen)⁷ och *Embracing space: spatial metaphors in feminist discourse* (litteraturvetenskap).^{8,9} Metaforforskningen inom det ämnesområde jag själv behandlar i denna uppsats, politiken, är inte liten den heller.

I *Stil och strategi i riksdagsretoriken* skriver Ann Cederberg: ”Forskarna har i sina analyser oftast försökt finna de områden varifrån bilderna hämtats.”¹⁰ Men hon fortsätter vidare:

⁵ Sontag, Susan *Sjukdom som metafor; Aids och dess metaforer* Stockholm: Natur och Kultur, 2001

⁶ Nyström, Örjan *Det gamla och det nya bygget: bilder och betraktelser kring en metafor* Stockholm: Carlsson 1993

⁷ Pettersson, Olof *Metaforernas makt* Stockholm: Carlsson 1987

⁸ Shands, Kerstin W. *Embracing space: spatial metaphors in feminist discourse* Westport Conn. : Greenwood Press 1999.

⁹ Not 6-9: Dessa titlar anges inte i litteraturförteckningen då de bara är med som exempel.

¹⁰ Cederberg, Ann 1993 s.118

”Hur olika politiska grupperingar använder sig av dessa olika typer av metaforer visar Vicinus/.../de som hävdar moralens betydelse hämtar sina bilder från naturen medan de mer militanta oftare använder sig av stridsmetaforer.”¹¹

Ett annat exempel Cederberg nämner inom forskningsområdet metaforer/politik är Per Janssons *Säkerhetspolitikens språk*.¹² Både Vicinus och Janssons exempel tar upp metaforer ur äldre artefakter (1838-1839 respektive 1919-1939). Jag väljer istället att titta på mer samtida artefakter. Jag har valt att analysera användandet av metaforer utifrån en aspekt som kom att få stor betydelse i och med ”the linguistic turn” (synen på språket som det vi bygger upp vår verklighet med). Denna inriktning tog verklig fart under den senare halvan av 1900-talet. Två forskare som har tittat på metaforer utifrån detta perspektiv är George Lakoff¹³ och Francesca Rigotti. Dessa två tas båda upp i den doktorsavhandling som Christos Pappas disputerade med 2003.¹⁴

I sin avhandling, *Metaforer i det politiska språket*, jämför Christos Pappas svenska och grekiska partiledares metaforanvändning under tiden 1994-2002.¹⁵ De ideologiska inriktningar han har koncentrerat sig på är den konservativ-liberala och socialdemokratin. Pappas har i sin avhandling, bland annat, försökt att besvara frågan om det finns metaforer som kan sägas skilja partierna åt ideologiskt: ”vilka metaforer är typiska eller konstituerande för var och en av dessa två ideologiska och politiska inriktningar.”¹⁶ Det han kommer fram till i sin undersökning är bland annat att ”...metaphors/.../are used with the aim of explaining the leaders’ role and clarifying their ideologies and argumentation for their audiences.”¹⁷ Men han säger att svaret han kommer fram till inte är entydigt, att vissa val av metaforer säger något om politikens inriktning, men att ”det inte finns något samband mellan ideologi och metafor i dagens partiledarretorik”,¹⁸

¹¹ Ibid. s.118 Refererar till: Vicinus, M 1976 *To live free or die: The relationship between strategy and style in Chartist speeches, 1838-1839*. I: *Style* 4/1976. s.481-503

¹² Ibid. s.118 Refererar till: Jansson, P 1991 *Säkerhetspolitikens språk. Myt och metafor i svensk säkerhetspolitisk diskurs 1919-1939* (Lund political studies 68.) Lund

¹³ Presenteras på sid. 6 och 10 i denna uppsats

¹⁴ Pappas, Christos 2003

¹⁵ Pappas, Christos 2003, s.13

¹⁶ ibid s. 16

¹⁷ Pappas, Christos 2003, s.186

¹⁸ ibid s.183

”The dissertation’s conclusion is that building, organism and scales metaphors, which according to Rigotti were earlier typical for different political theories, are today common to the rhetoric of the political parties investigated.”¹⁹

När det gäller ideologi, för politik och metaforer har även George Lakoff²⁰ forskat kring detta. Bland annat har han tittat explicit på vad metaforerna innebär för den politik som förs av konservativa och liberala politiker i USA. När det handlar om språkets betydelse säger han att

”it is assumed that the use of language is neutral, that words are just arbitrary labels for literal ideas. But in morality and politics, that is rarely true. Language is associated with a conceptual system. To use the language of a moral or political conceptual system is to use and reinforce that conceptual system.”²¹

Att anta att språket är neutralt, om det i själva verket är så som han säger; att språket är knutet till vårt begreppssystem, innebär då att vi är omedvetna om hur vi skapar vår världsbild. ”The conceptual mechanisms I have just described are largely unconscious, like most of our conceptual systems.”²² I det värsta av scenarios, innebär detta att vi snarare får vår världsbild skapad åt oss av andra än att vi skapar den själva genom medveten tolkning. Jag anser därför att ett kritiskt, analytiskt och reflekterande tankesätt är nödvändigt samt att vi alltid bör vara medvetna om, det i retoriken alltid centrala, perspektivet. Vems perspektiv ligger bakom detta yttrande, vilka värderingar och attityder ligger till grund för det som sägs?

Metaforernas betydelse inom den politiska sfären är ett intressant ämne, och är något som jag, och andra, har ansett är viktigt att utforska. Ovan har jag nämnt två exempel, Lakoff och Pappas, vilka båda har valt att analysera metaforanvändningen hos respektive länders stora partier. Istället för att analysera de politiska giganterna på var sida om mitten, har jag valt att titta på två mindre partier. Nämligen partiet till ”vänster om vänster” och det till ”höger om höger”. Dessa två partier, Vänsterpartiet och Kristdemokraterna, kan båda komma att få viktiga roller i en kommande regering, då inget av de större partierna kan bilda regering utan stöd från andra partier. Det är därför intressant att se vilket etos de vill skapa åt sig själva och åt varandra.

¹⁹ Pappas, Christos 2003, abstract

²⁰ George Lakoff, Berkeley University, USA.

²¹ Lakoff, George 2002 s.385

²² Lakoff, George 1995 Avsnitt: Liberalism [Elektronisk]

Material

För att få lämpligt avgränsat underlag för denna uppsats ramar har jag valt att analysera metaforerna för *en* politisk fråga, arbetslösheten. I och med detta har jag analyserat de metaforer som förekommer när det gäller *arbetslösa, arbetslöshet* och *den egna politiken i frågan*. Men jag har också valt att analysera de metaforer som används när de talar om/bemöter *sina motståndare och deras politik*.

Det material jag har analyserat är tre artefakter, en vardera av de två partiledarna Lars Ohly (V) och Göran Hägglund (Kd) samt en gemensam. Den gemensamma är ett utdrag ur en partiledardebatt i SVT: s program Agenda, som sändes den 4 september 2005²³, det vill säga nästan på dagen ett år innan kommande riksdagsval. Utdragen som jag har valt består av de bägge partiledarnas inledningsanföranden samt de inlägg de gör som berör arbetslösheten och arbetslöshetspolitiken.²⁴ De två artefakter som rör vardera partiledare för sig, är dels Lars Ohlys förstamajtal i Gnesta,²⁵ dels Göran Hägglunds sommartal i Almedalen.²⁶ I det tal som Lars Ohly höll i Gnesta den 1 maj 2005²⁷ har jag, liksom i TV-debatten, fokuserat på de bitar av talet som är intressanta för mitt syfte²⁸ och helt bortsett från resterande tal. Detsamma gäller Hägglunds tal från Almedalen den 3 juli 2005.

I mitt urval har jag valt att begränsa analysmaterialet till de delar av talen och de inlägg i debatten som direkt tar upp, eller på annat sätt berör frågan om arbetslösheten i Sverige och därmed förknippade uttalanden. Dock ska sägas att i de fall där de talar om motståndarnas politik kan uttalandena ibland vara av mer generell karaktär. Ibland har partiledarnas inlägg/anföranden, i samband med uttalanden av det som är av intresse för mitt uppsatsarbete, även kommit att ta upp andra ämnen. I de fall där detta inte är ett längre utlägg har jag låtit uttalandet vara intakt. I andra fall, där det rör sig om längre uttalanden, har jag valt att dela upp avsnittet och därmed också bortsett från de delar som inte rör uppsatsämnet. På det här sättet har jag fått ett material där andelen ”ovidkommande” uttalanden minimerats och därmed fått ett material som stämmer väl

²³ SVT, Agenda [Elektronisk]

²⁴ Bilaga 1

²⁵ Ohly, Lars 2005-05-01 [Elektronisk]

²⁶ Hägglund, Göran 2005-07-03 [Elektronisk]

²⁷ Bilaga 2

²⁸ Bilaga 3

överens med fokus för uppsatsen. Nackdelen med denna avgränsning är att jag går miste om en del av kontexten och kan förlora en del attityder och värderingar som kan tangera mitt undersökningsfält. Jag har dock gjort den avvägningen att stringensen i materialet har varit att föredra framför eventuella ”godbitar” i undersökningsfältets ytterområden.

Teoretisk referensram

För att definiera vad jag avser med begreppet metafor i min uppsats, vill jag först ge en bakgrund av olika forskares/retorikers tankegångar kring metaforer, för att sedan gå in på den definition som jag har utgått från i mina analyser.

Den aristoteliska definitionen av en metafor är att ”...ett ord som betecknar en sak förs över till en annan sak”²⁹ Aristoteles säger i boken Retoriken:

”...it is not enough to have a supply of things to say, but it is also necessary to say it in the right way, and this contributes much toward the speech seeming to have a certain quality.”³⁰

Vidare säger han, när det gäller utförande och framförande av tal att:

“one word is more proper than another and more like the object signified and more adapted to making the thing appear ‘for the eyes’/.../ It makes a difference whether the dawn is called ‘rosy-fingered’ or ‘purple-fingered’.”³¹

Aristoteles säger således att metaforerna är mycket viktiga, men förespråkar inte ett användande av metaforer som sker vitt och brett och utan större eftertanke. Att använda metaforer kräver samma noggrannhet som alla andra delar av ett tal, ”Måttfullhet behövs vid behandling av talets alla delar”³², vidare ”...men allra viktigast är det att vara metaforisk/.../ty att göra goda metaforer är att se likheter.”³³ I *Om diktkonsten* skriver Aristoteles att man visar klarhet genom att använda allmänt vedertagna ord, men genom att använda metaforer kan man skapa ett ovanligt inslag i texten, vilket kan höja dess kvalitet.³⁴ Metaforen var således något språkligt avvikande vars huvudsakliga användning var som ornament, men med bakgrund av Aristoteles uttalande menar jag att metaforen också har en djupare innebörd. När han säger ”att göra goda metaforer är

²⁹ Aristoteles (384-322 f.Kr.)1994 s.56, 1457b

³⁰ Aristoteles 1991 s.217, 1403b, Book 3:1:2

³¹ Aristoteles Ibid. s.225, 1405b, Book 3:1:13

³² Aristoteles 1994 s.59, 1458b

³³ Aristoteles Ibid. s. 60, 1459a

³⁴ Aristoteles 1994, 1458a, inledning kap.22

att se likheter” visar det för mig exempel på förmågan till perspektivbyte och reflektion. Utan detta anser jag att det är svårt att se likheterna.

I A Richards, född vid slutet av förra sekelskiftet, gjorde 1936 en metaforundersökning som kom att bli framträdande inom efterkrigstidens retorik. Richards utgick från, enligt honom, tre felaktiga uppfattningar om språket. Den ena av dessa var “Oppfatningen av metaforen som pynt og språklig utenomverk”³⁵ vilket är ett problem för vårt språkbruk och vår förståelse. Han hävdade att metaforen inte är en avvikande form av språkbruk utan en språklig förutsättning. Metaforen är, enligt Richards, språkets grundläggande form och innebär ett samspel mellan tankar – en transaktion mellan kontexter. Transaktionen sker när man refererar tillbaka till kontexter bundna till ett ord fast dessa kontexter i sammanhanget inte är närvarande, då det ord man vill beskriva i sig är bundet till andra kontexter.³⁶

Richards menar att metaforen är ett samspel mellan två olika tankar som bildar en ny tanke, och för att kunna beskriva de två samspelande utgångstankarna introducerade han begreppen *tenor* och *vehicle*.³⁷ Tenor är den grundläggande föreställningen, huvudtanken i uttrycket, och vehicle är det uttryck³⁸ som aktuell tenor beskrivs/uppfattas genom. Det vill säga, metaforen är i själva verket det som sker; överförelsen/samspelet. Låt mig, liksom Kjeldsen, exemplifiera detta med metaforen: ”*Solen är en röd ballong*.”³⁹ I den här metaforen är solen tenor och den röda ballongen är vehicle. Kjeldsen förklarar metaforen: ”Det metaforiske uttrykket leder oss nemlig til å oppfatte solen gjennom de karakteristika ballongen har: Den er rød, rund, lett...”⁴⁰ Enligt Kjeldsen är det endast när vi kan dela upp uttrycket i tenor och vehicle som vi har med en metafor att göra.

Tanken att metaforen inte endast är en språklig utsmyckning går helt i linje med den utveckling som skedde under hela 1900-talet inom flera vetenskapsgrenar, där fokus låg på synen på språket som det vi bygger upp vår verklighet med. Denna syn kom att kallas *the linguistic turn*. Bland förgrundsfigurerna i denna utveckling hittar vi bland

³⁵ Kjeldsen, Jens E 2004 s.237

³⁶ Ibid. s.241-242.

³⁷ Kjeldsen, Jens E 2004. s.242

³⁸ ”fenomen”, ibid.

³⁹ Kjeldsen, Jens E 2004 s.242, egen översättning.

⁴⁰ Ibid. s.242

annat filosofen Ludwig Wittgenstein (1889-1951) som i sin bok *Tractatus* skriver ”Mitt språks gränser betyder min världs gränser.”⁴¹

När Kenneth Burke i *A Grammar of Motives* tar upp metaforer, gör han det för den betydelse de har för att *upptäcka och beskriva sanningen*.⁴² Burke menar att metaforen är en ersättning för *perspektiv*, och att vi alltid måste klargöra huruvida den aktuella formen av ersättning är riktig/rättfärdig.⁴³ Då metaforen är ett sätt att se något utifrån en beskrivning av något annat, menar Burke att ”...metaphor tells us something about one character as considered from the point of view of another character. And to consider A from the point of view of B is, of course, to use B as a *perspective* upon A.”⁴⁴ Om nu detta stämmer, att metaforen är en ersättning för ett perspektiv, är min hypotes att det i talarens val av metaforer döljer sig attityder och värderingar som kanske inte syns vid ett oreflekterat mottagande av talarens budskap. Varför? För att ett visst perspektiv alltid bygger på just attityder och värderingar som i sin tur bygger på tidigare erfarenheter, förkunskaper, allmänna föreställningar etcetera.

Attityder och värderingar är något som i högsta grad är aktuellt i George Lakoffs forskning. Lakoff har bland annat forskat kring betydelsen av ”metaforsystem”. Han säger att

”the locus of metaphor is thought, not language/.../metaphor is a major and indispensable part of our ordinary, conventional way of conceptualizing the world/.../our everyday behavior reflects our metaphorical understanding of experience.”⁴⁵

Även Lakoff hävdar således att metaforer har en betydligt större betydelse än som utsmyckning av språket. Metaforerna påverkar hur vi *uppfattar* vår omvärld och följaktligen hur vi *handlar*. Han menar att detta påverkas av ”a huge system of everyday, conventional, conceptual metaphors...”⁴⁶

⁴¹ Wittgenstein, *Tractatus logicus philosophicus* 5.6

⁴² Burke, Kenneth 1969 s.503, egen översättning

⁴³ Jag anser att vi alltid, såväl som talare och som lyssnare *bör* och, med rätt retoriska verktyg, kan klargöra detta för oss själva.

⁴⁴ Burke, Kenneth 1969 s.503-504

⁴⁵ Lakoff, George 1993 (red) s.204

⁴⁶ Ibid.

Lakoffs forskning kring metaforer handlar alltså om något som han kallar ”konceptmetaforer” eller ”begreppsmetaforer” [egen översättning].⁴⁷ Vi bygger uppfattningen om och förståelsen för vår omvärld utifrån olika grundläggande begrepp. Dessa ligger till grund för hur vi väljer att agera, vilket sker mer eller mindre omedvetet: ”The conceptual mechanisms I have just described are largely unconscious, like most of our conceptual systems.”⁴⁸

Metaforers betydelse för vår syn på vår omvärld, vårt perspektiv, beskrivs också av Lakoff i *Metaphor, morality and politics...*⁴⁹ där han tar upp metaforanvändning inom den konservativa respektive liberala politiken i USA. Till exempel säger han angående begreppet moral att;

”Of the roughly two dozen conceptual metaphors for morality in our conceptual systems, most are used by both conservatives and liberals alike. But conservatives and liberals give different priorities to those metaphors, and the same moral metaphors with differences in priority results in radically different moral systems.”

Trots olika politisk inriktning menar han alltså att båda sidor använder sig av samma metaforer. Det är inte i valet av metafor de skiljer sig, utan hur de använder dem. Genom skilda prioriteringar i ett debatterat ämne betonas olika perspektiv med hjälp av metaforerna, och därmed också olika attityder och värderingar. Lakoff menar till exempel att det som står högst inom det konservativa moralsystemet bland annat är ”moral strength”, ”moral bounds”, ”moral authority” och ”morality is obedience”. I det liberala systemet är prioriteringen i moralsystemet annorlunda. Här är huvudbegreppen sådana som ”morality as empathy”, ... as nurturance”, ”self-nurturance” och ”morality as social nurturance”. Genom att studera de olika politiska inriktningarnas metaforanvändning har han kunnat visa på övergripande frames som påverkar den förda politiken hos de båda partierna, den så kallade frame-teorin.

⁴⁷ Koncept: grundtanke, bärande idé. Konceptualism (filos.) åsikten att allmänbegreppen är mentala föreställningar, Bonniers svenska ordbok s 294.

⁴⁸ Lakoff 1995 [Elektronisk] Avsnitt: Liberalism

⁴⁹ Ibid.

Lakoff beskriver frame-teorin utifrån fyra olika förutsättningar.⁵⁰

- Varje ord frammanar en ”referensram”, en *frame*

”A frame is a conceptual structure used in thinking”. Som exempel väljer han ordet elefant, som väcker en frame med en bild av en elefant och viss kunskap: elefanten är ett stort däggdjur med stora, fladdrande öron, en snabel som fungerar som både näsa/nos och som hand, stora stumpliknande ben och så vidare.

- Ord som definieras inom en frame frammanar densamma

Ordet snabel i meningen ”Sam plockade upp jordnöten med sin snabel”, frammanar ”elefantramen” och antyder att ”Sam” är elefantens namn.

- Att negera en frame *frammanar* den

Om någon säger ”tänk inte på en elefant” så är naturligtvis en elefant det första som dyker upp i tankarna.

- att frammana en frame *förstärker* den

Första gången vi hör ett begrepp måste vi skapa en bild, frame, av begreppet. För varje gång begreppet används blir vår frame allt tydligare och lättare att frammana.

Ett bra exempel på hur en frame kan se ut är följande:

”On the day George W. Bush took office, the words *tax relief* started appearing in White House communiqués to the press and in official speeches and reports by conservatives...”⁵¹

Lakoff beskriver utifrån detta att ordet *relief* frammanar en frame i vilken det finns ett oskyldigt offer (afflicted person) som vi identifierar oss med och som utsätts för någon form av lidande, plåga eller skada som åsamkas av en yttre ”plågo-framkallare”.

Lättnaden (relief) är borttagandet av plågan/skadan, och fås till stånd av en ”plågo-befriare”. Han menar att en ”relief-frame” är ett exempel på ett mer generellt ”räddningsscenario” i vilken det finns

en hjälte – *the reliever of pain*,

ett offer – *the afflicted*,

ett brott – *the affliction*,

en skurk – *the cause-of-affliction*, och

en räddning – *the pain relief*.

⁵⁰ Lakoff, George [Elektronisk] *Simple Framing* Egen översättning av beskrivningen

⁵¹ Ibid. Ej korrekt stavning, teckenanvändning etc. är citerat.

Han sammanfattar det med orden: ”*The Hero is inherently good, the Villain is evil, and the Victim after the Rescue owes gratitude to the Hero.*”⁵²

Min hypotes utifrån detta resonemang är att jag i Hägglunds och Ohlys användande av metaforer bör kunna se övergripande frames som visar på olika bakomliggande attityder och värderingar. Och det är härifrån jag tar avstamp. Med tanken om att valet av metaforer ger uttryck för attityder och värderingar som språngbräda, dyker jag ner i artefakterna och försöker bärga dessa attityder och värderingar till ytan.

Metod

Sonja K. Foss presenterar i *Rhetorical Criticism*⁵³ en analysmetod baserad på I A Richards metod för metaforanalys. Hon beskriver hur man med hjälp av begreppen tenor och vehicle⁵⁴ kan försöka *lyfta fram och belysa underliggande värderingar och attityder i en artefakt*, exempelvis ett tal. Jag har därför utgått från hennes föreslagna metod i mitt analysarbete, även om jag har ställt något annorlunda frågor under analysarbetets gång. För att ytterligare fördjupa min analys har jag också valt att se på vad partiledarna säger med hjälp av det textuella sammanhang de enskilda metaforerna sägs i, det vill säga vilka andra metaforer och uttryck som används i det aktuella textavsnittet. Genom att se på vilka bilder som skapas har jag försökt att se om det tycks finnas några övergripande frames som visar på underliggande attityder och värderingar till det som sägs. Utgångspunkten för denna del av analysen är Lakoffs teori om framing.

Den metod jag har valt att arbeta efter har alltså varit uppbyggd i flera steg. Jag har inledningsvis analyserat de metaforer som varit av intresse för uppsatsens syfte utifrån begreppet tenor/vehicle. Genom att lyfta fram det ämne som beskrivs med hjälp av ett annat ämne kan jag se vilken bild som överförs, vilken karaktäristika sändaren vill att vi ska uppfatta det beskrivna ämnet genom. Det ämne i metaforen som används för att beskriva tenoren, det vill säga ”vehicle” har jag därefter ytterligare analyserat utifrån

⁵² Lakoff, George [Elektronisk] *Simple Framing* Ej korrekt stavning, teckenanvändning etc. är citerat.

⁵³ Foss, Sonja K 1989 s.357-397

⁵⁴ Begreppen *tenor* och *vehicle* väljer jag här att inte översätta för att i möjligaste mån inte tappa betydelse på vägen. Christos Pappas (2003 s.35) säger följande om Richards teori: ”han introducerade termerna tenor och vehicle för att denotera det subjekt som man refererar till (tenor) och det lexem som man använder för denna referens (vehicle).

den metod som är baserad på George Lakoffs teori om framing. Jag har i denna analys försökt utröna vilka som är goda/gör gott, vilka som är onda/gör ont, vad som sker och vilka som drabbas av/tjänar på det skedda. I och med detta har jag också undersökt om jag kan upptäcka några implicita värderingar, om det som uttalas innebär några dolda förutsättningar. I mitt analysarbete har jag bland annat försökt besvara följande frågor:

- Vad uttrycks om partiets/blockets egna värderingar och attityder i frågan om arbetslösa och arbetslöshet.
- Vilka attityder och värderingar tycks partiet/blocket vilja tillskriva sig själva?
- Vad uttrycks om partiets/blockets attityder till motståndaren och motståndarens förda politik?
- Vilka attityder och värderingar tycks partiet/blocket vilja tillskriva motståndaren?

Resultat

I det här avsnittet har jag valt att redovisa analysresultaten från respektive partiledare separat. Jag redovisar först min analys av Lars Ohly, och därefter analysen av Göran Hägglund. Jag inleder med att redovisa resultaten av den tenor/vehicleanalys jag har gjort utifrån I A Richards och Sonja K Foss beskrivning av termerna och metoden. Därefter följer en presentation av den analys som jag har gjort efter George Lakoffs framing-teori.

Analys Lars Ohly

I den TV-sända debatten⁵⁵ har jag lyft ut totalt 22 citat innehållande metaforer som berör frågan arbetslöshet/tillväxt och analyserat efter begreppen tenor och vehicle. Av de 22 citatens metaforer är det nio stycken som rör vänsterpartiets och/eller vänsterkoalitionens politik/ståndpunkter och de övriga 13 rör motståndarna och deras politik/ståndpunkter, såsom Ohly beskriver dem. I sitt tal,⁵⁶ där han av förklarliga skäl har större utrymme, har jag lyft ut sammanlagt 62 citat, varav metaforerna i 29 av dem rör vänsterpartiets och/eller vänsterkoalitionens politik/ståndpunkter, 27 stycken berör motståndarna och sex stycken är av mer generell karaktär. I följande redovisning kommer jag att ta upp en del av dessa metaforer.

⁵⁵ Bilaga 1

⁵⁶ Bilaga 2

Tenor/Vehicle

Lars Ohly berör arbetslösheten under en stor del av sitt förstamajtal, han tar även upp de arbetslösa upprepade gånger. Detsamma gäller för TV-debatten. Vad arbetslösheten orsakar beskrivs bland annat som att den *cementerar könsorättvisor*, men han använder även uttryck som:

”Vi hatar arbetslösheten därför att den leder till depressioner, drogmissbruk *social utslagning* [sic!].”

”Vi hatar arbetslösheten därför att den *försvagar ekonomin* och omfördelar i fel riktning. Arbetslösheten *kostar inte bara i mänskligt lidande* utan leder också till minskade skatteintäkter och ökade kostnader för stat och kommuner”

De som råkar ut för arbetslöshet beskrivs med en vehicle som *social utslagning* vilket skapar bilden av någon som ”slås ut ur/förlorar matchen”, en person som inte längre får vara med och tävla och därmed inte har en chans att vinna vare sig pris eller erkännande. De minskade vinsterna och ökade utgifterna (tenor) beskrivs med hjälp av en vehicle som *försvagad ekonomi*, det vill säga att styrkan och motståndskraften försvinner. Den svenska ”muskelmassan” minskar. En effekt är också att människors livssituation och förutsättningar blir utsatta, vilket beskrivs med bilder av fysisk eller psykisk smärta – *lidandet*.

Detta är enda gången som han använder sig av en metafor för att nämna de ekonomiska problem som uppstår i landet till följd av arbetslösheten. Ekonomin förekommer dock på sätt och vis när han talar om vad de arbetslösa får utstå som en följd av arbetslösheten (citaten är en direkt fortsättning på ovanstående citat):

”...Därför vill vi föra en aktiv arbetsmarknadspolitik. Det som de borgerliga föraktfullt kallar för ’konstgjorda jobb’ är för många människor skillnaden mellan *att slås ut eller behålla fotfästet* på arbetsmarknaden.”

Ekonomin förekommer inte explicit i ovanstående citat, men metaforval som *utslagning*, *slås ut och underordning* kan mycket väl innehålla aspekter av de arbetslösas ekonomiska förutsättningar, då en ordnad ekonomi mer eller mindre räknas som en förutsättning för att man skall räknas som ”en del av samhället”. Den arbetslösas osäkra livssituation beskrivs här även med *behålla fotfästet*-vehicle. Detta skapar bilden

av en person som står längst ut på kanten av ett stup och försöker få balans och ta sig in på säkrare mark.

När Ohly talar om den politik han förespråkar, de förslag de lägger fram beskrivs tenor ”politiskt arbete/insatser” med *kampen* som vehicle:

” Men vi är inte bakbundna till händer och fötter och vi vet att det även i en globaliserad värld är möjligt att *bekämpa arbetslöshet* och bygga välfärd och jämlikhet. Den nyliberala politik som gjorts till norm runt om i Europa har lett till en permanentad massarbetslöshet i många länder. *Kampen mot arbetslösheten är vänsterns allt överordnade uppgift*. Vårt nej till EMU gör att vi kan välja en annan väg.”

Att använda *kamp och bekämpa* som vehicle för arbetet mot arbetslösheten skapar bilder som scener ur ett krig, en strid, men också hur någon bekämpar ett odjur. Det vill säga olika grader av något ovälkommet, obehag, rädsla och fiendskap. Att minska arbetslösheten är en uppgift som har högsta prioritet, en bild av att detta står högst i rang – styr dagordningen – och därmed den högre ställning vars order man bör verkställa.

När Ohly bemöter eller talar om motståndarpartierna finns det metaforer som mycket tydligt visar att han anser att de borgerliga partierna har en helt annan attityd och andra värderingar när det gäller de arbetslösa, arbetslösheten och dess orsaker:

”Till skillnad från de borgerliga partierna vill vi bekämpa arbetslösheten, inte de arbetslösa. I deras retorik låter det som om att det är de arbetslösa som ska motiveras till arbete genom att *snaran dras åt*. Bakom deras förslag om att *piska arbetslösa* ligger föreställningen om att arbetslösheten är de arbetslösas eget fel.”

Högerblockets förslag om att sänka a-kassa/bidrag beskrivs som att *snaran dras åt*, ett val som skapar bilden av att någon kvävs och i ett försök att överleva kippar efter luft. Tenor ”minska bidrag” beskrivs av en vehicle som ytterligare skapar bilder om våld och tvång (piska arbetslösa).

När Ohly talar om/till motståndarna säger han bland annat följande:

”Genom att grundlagsfästa en ekonomisk politik i EU-konstitutionen som kunde vara hämtad från den borgerliga alliansens tankeverkstäder *begränsas demokratins möjligheter/.../* När människor sedan klagat över massarbetslöshet och social nedrustning kan nationella politiker *gömma sig bakom EU...*” vidare ”*På område efter område begränsas det politiska utrymmet, och därmed demokratins möjlighet.*”

Att minska möjligheterna för rättigheter och skyldigheter som bygger på lika värde och jämlikhet beskrivs här som begränsade demokratiska möjligheter. Ett sådant ordval kan ge bilder av att vissa skärmas av, att vissa delar blir ointrängliga. Att en tenor som ”hänvisa till EU” beskrivs som *gömma sig bakom EU* ger bilden av någon som inte tar sitt ansvar, att efter ett busstreck springa och gömma sig bakom en ovetande förälder som får stå till svars istället.

När Lars Ohly talar om politiken kring arbetslösheten och EU tar han upp Vänsterpartiets hållning en enda gång:

”Den nyliberala politik som gjorts till norm runt om i Europa har lett till en permanentad massarbetslöshet i många länder. *Kampen mot arbetslösheten* är vänsterns *allt överordnade* uppgift. Vårt nej till EMU gör att *vi kan välja en annan väg.*”

EU-politiken tas dock upp flera gånger när det gäller motståndarna. Eller rättare sagt, EU-anhängarna, för när det gäller den här frågan så gör han ingen skillnad på Socialdemokraterna eller de borgerliga partierna. Dock sker detta endast i hans förstamajtal, inte under partiledardebatten, där även Socialdemokraterna deltar.

När han talar om högerblockets attityder och värderingar säger han bland annat följande:

”*Högeralliansen tar strid mot solidariteten.*”

Högerpartiernas samarbete beskrivs av *allians* som vehicle, något som kan skapa bilder av sammanslagning men också förlovning/trolovning. I sitt uttalande skapar han bilden av någon som motarbetar en stark sammanhållning och gemensam ansvarighet genom att valet av *strid mot solidariteten* som vehicle.

Den syn som företagare har på arbetslivet tycks högerblocket hålla med om enligt Ohly och denna syn beskriver han som följer:

”När vi lyfter fram rätten till arbete på rättvisa villkor är det ett svar på arbetsgivare som *gör allt för att försvåra kampen för rättvisa på arbetsplatserna*. Organisationen Svenskt Näringsliv vill helst se *tysta arbetsplatser* utan anställda som ställer krav eller protesterar mot orättvisor.”

Ohlys tenor, ”motarbetar” beskrivs här av en vehicle som skapar bilder av någon som arbetar i motsatt riktning/skapar hinder för förutsättningarna och arbetet för rättvisa. Detta göra han med hjälp av *försvåra kampen* som metafor. Arbetsgivarna beskrivs även som krigsherrar:

” Arbetsgivarens *styrka* ökar om han kan hänvisa till en *armé av arbetslösa* som är beredda att ta jobben för en lägre betalning och sämre villkor än kollektivavtalens. Rädslan att förlora jobbet minskar viljan att kämpa för sina rättigheter.”

Arbetsgivarna är en aktör med makt – *styrka*- och en tenor som ”de många arbetslösa som vill ha ett arbete” beskrivs med ord som kan skapa bilden av många, många ”soldater” som kan ta vid där andra har stupat.

Frameanalys

I frame-analysen av Ohlys metaforer kring de arbetslösa och arbetslösheten tycker jag mig se en övergripande frame som skapar bilden av de arbetslösa som oskyldiga offer och de stora förlorarna:

”Vi hatar arbetslösheten därför att den leder till depressioner, drogmissbruk och social utslagning.”

”Förslaget till ny grundlag [EU] försvårar arbetslöshetsbekämpning och välfärdsbyggande. ”

”I Sverige är det fritt fram att lägga ned även lönsam verksamhet utan någon som helst hänsyn till /.../de människor som drabbas. Det måste kosta att kasta ut människor i arbetslöshet...”

I dessa tre exempel talar Ohly om de arbetslösas situation som något de inte själva kan påverka. Det de arbetslösa har att stå upp mot är de giriga och vinsthungriga företagen, politiska giganter som EU, borgerliga blockets värderingar och arbetslöshetsmonstret som tycks styra och ställa som det själv vill. Således är de arbetslösa maktlösa och kan

bara förlita sig till att någon tar strid för dem. Denna någon är naturligtvis Ohly och Vänsterpartiet.

Den frame Ohly skapar för den egna politiken och självuppfattningen innebär bland annat bilden av ett parti med ett vidare perspektiv vilket ger dem fler valmöjligheter och därmed att de kan se alternativa utvägar:

”Men vi är inte bakbundna till händer och fötter och vi vet att det även i en globaliserad värld är möjligt att bekämpa arbetslöshet och bygga välfärd⁵⁷ och jämlikhet.”

”Den nyliberala politik som gjorts till norm runt om i Europa har lett till en permanentad massarbetslöshet i många länder. Kampen mot arbetslösheten är vänsterns allt överordnade uppgift. Vårt nej till EMU gör att vi kan välja en annan väg.”

”Vi hatar arbetslösheten för att den diskriminerar och skapar utanförskap. Den upprätthåller den systematiska underordningen av personer med namn eller utseende som inte betraktas som typiskt svenska.”

I dessa citat visar metaforerna att Vänsterpartiets vapen – solidaritet och demokrati – ska vinna kampen mot det onda (arbetslöshetsmonstret). De ger heller inte upp mot yttre hot (globaliserad värld) eller felaktiga värderingar i kampen för solidariteten (välfärd och jämlikhet). Kampen för de för att de har rätt prioritering, de står för det goda och kämpar för de svaga och utsatta som utsätts för det förtryck som orsakas av arbetslösheten. Detta står i kontrast till den politik som högeralliansen, enligt Ohly, förordar.

Ohlys val av metaforer för att uttrycka sina och partiets/blockets attityder till och värderingar om motståndarna kan exemplifieras med följande:

”Genom att grundlagsfästa en ekonomisk politik i EU-konstitutionen som kunde vara hämtad från den borgerliga alliansens tankeverkstäder begränsas demokratins möjligheter.”

”Högeralliansen tar strid mot solidariteten.”

⁵⁷ Välfärd är i sig en metafor som jag skulle kunna lägga ner mycket utrymme på, men jag väljer att inte gå in på det begreppen/metaforen i denna uppsats. I det här fallet är det den första halvan av citatet som är intressant för uppsatsens syfte.

”Det tycker du är rimligt, Fredrik Reinfeldt, att en arbetslös ska ha lika mycket i månaden som du får över efter två dagar [5000 kr]. /.../Eran politik leder till sänkta löner. Ni vet om det också, för sänkt a-kassa, det leder till konkurrens, en låglönekonkurrens om jobben.”

Ohly skapar en övergripande frame av ett högerblock och EU-anhängare som begränsar det svenska folkets demokratiska möjligheter. Detta sker genom lagar som smitts i en skyddad och verklighetsfrämmande värld och förlorarna på detta är arbetstagarna. Högeralliansen för således en odemokratisk politik och tar upp kampen mot solidariteten, och de är mycket medvetna om vad de orsakar – de lidande blir än mer lidande till följd av ökad orättvisa mellan fattiga och rika.

De attityder/värderingar Ohly vill tillskriva motståndarna uttrycks bland annat med hjälp av nedanstående metaforer:

”I deras retorik låter det som att det är de arbetslösa som ska motiveras till arbete genom att snaran dras åt. Bakom deras förslag om att piska arbetslösa ligger föreställningen om att arbetslösheten är de arbetslösas eget fel.”

”Högeralliansen tar strid mot solidariteten.”

”När människor sedan klagat över massarbetslöshet och social nedrustning kan nationella politiker gömma sig bakom EU.”

Den frame som skapas här visar högerblocket som en oförstående och empatilös politisk aktör som fattar sina beslut utifrån okunskap och fördomsfullhet, straffbenägenhet och feghet/ovilja att ta ansvar. Högerblocket tycks tro att de arbetslösa är det av lathet och inget annat. När folket får det svårt finns där ingen att hjälpa dem i en borgerlig regering.

Analys Göran Högglund

I den TV-sända debatten⁵⁸ har jag lyft ut totalt 33 citat med metaforer som berör frågan arbetslöshet/tillväxt och analyserat efter begreppen tenor och vehicle. Det vill säga 11 fler än jag fann i analysen av Lars Ohlys debattinsats. Av de 33 citatens metaforer är det 16 stycken som rör kristdemokraternas och/eller högerblockets politik/ståndpunkter och av de övriga 17 är det 15 stycken som rör motståndarna och deras

⁵⁸ Bilaga 1

politik/ståndpunkter, såsom Hägglund beskriver dem. De två resterande metaforerna är av mer allmän karaktär. I sitt tal⁵⁹ där han, liksom Ohly, har större utrymme, har jag lyft ut sammanlagt 51 citat. Här är det alltså 11 färre än i Ohlys tal. 17 av dessa rör kristdemokraternas och/eller högerblockets politik/ståndpunkter, 31 av citatens metaforer berör motståndarna och tre stycken är av mer generell karaktär.

Tenor/Vehicle-analys

När Hägglund talar om arbetslösheten tycks han ha annat fokus än Lars Ohly:

”Och nu har vi haft den främsta *högkonjunktur* som vi har sett på kanske 30 år i världen, världsekonomin har gått på *högvarv*. I Sverige så fortsätter ju problemen med arbetslösheten, företagen blir färre, och som vi hörde tidigare så har vi tusentals färre företag idag än vad vi hade när socialdemokraterna tillträdde 1994. Väljarna har *sett det här och man har facit*.

En tenor som ekonomin i Sverige och i världen beskrivs av bilder som konnoterar kurvor som kan gå upp och ner och motorer som går på maxeffekt. Denna effekt har regeringen inte lyckats ta till vara och väljarna är medvetna om, och har fått erfara, detta. Vidare får tenor *sanningen* (som väljarna har sett) bilden av ett *facit* (vehicle) som indikerar att det finns rätt och fel.

”Jag tror att det är viktigt att komma ihåg att *det allvarligaste hotet* mot en vettig fördelningspolitik, det är arbetslösheten. *Det är den som måste bekämpas.*”

Arbetslösheten beskrivs som ett hot vilket innebär att det finns någon form av fiende/makt som kan förstöra/förgöra/skada och detta hot måste motarbetas. I denna bild motarbetas hotet med en strid. När Hägglund talar om de arbetslösa gör han det mer implicit:

”...jag vill att fler ska få arbete i växande företag då får vi också pengar för att korta vårdköer, för att ge omsorg till den som behöver det och *den utsatte får ett bättre stöd.*”

De som inte har så bra förutsättningar i samhället (exempelvis arbetslösa) beskrivs med hjälp av en vehicle som *utsatta*, vilket kan skapa bilden av personer som är placerade utanför gemenskapen och kan då ses som avvikande. Denna bild förstärks av följande citat:

⁵⁹ Bilaga 3

”Som om vi hade full sysselsättning i Sverige och inte en dryg miljon människor i arbetsför ålder utanför den *reguljära arbetsmarknaden*. Vad vi behöver är inte stopplagar, utan startlagar för företagande...”

Här beskrivs arbetsmarknaden (som också är en metafor) som en norm, de som inte ingår där är således avvikande.

I nio av de 16 citat som rör deras egen politik/ståndpunkt nämner han företagande och vikten av förbättringar för företag med metaforer som *skaffa utrymme*, *injektion*, *ett paket*, *öppnandet av tjänstesektorn* samt *trygga och stabila spelregler*. Även i sitt tal i Almedalen är metaforerna kring företagande relativt frekvent, ca en tredjedel av för den egna politiken/ståndpunkterna behandlar företagande på ett eller annat sätt.

”Ni har en politik för arbetslöshet, vi har en politik för jobben. Vi *skaffar ett utrymme* genom den politik som vi har presenterat, för att kunna göra rejäla satsningar för småföretagen i vårt land, så att de ska känna framtidstro/.../ge nya jobb och så vidare.”

”Det finns en lång rad förslag som svarar mot de behov, de krav som småföretagarna ställer för att få *stabila*, *trygga spelregler* som gör att man vågar anställa...”

Politiken för ökat företagande (och därmed lägre arbetslöshet) är en tenor som beskrivs med hjälp av vehicle ur varierande ämnessfärer. Att se till att det finns förutsättningar för företagande beskrivs med karaktäristika som (generösa) ytor att röra sig inom. De goda förutsättningarna får också bilden av att man ska känna sig säker, att det finns lagar och förutsättningar som gör att man vet vad som gäller och inte kan bli godtyckligt utvisad. Men deras politiska förslag beskrivs också med hjälp av helt andra bilder:

”Här har vi ett *paket* som innebär en *injektion av framtidstro och företaganda* i vårt land”

Deras förslag förses med den positiva bilden av en gåva, och gåvan innehåller ett botemedel mot det som fattas den svenska hälsan i form av en injektion.

När Hägglund tar upp det egna partiets/högerblockets politik tycker jag mig även se uttryck om långsiktigt arbete och medvetna mål:

”...man kan inte koncentrera sig på enbart ersättningsnivåer, utan *fokus* måste flyttas från det till att vara *jobbskapande*.” samt ”...vi *satsar på att så för att kunna skörda nya jobb senare. Ni äter upp utsädet.*”

Tenor är här de frågor som bör ägnas mycket uppmärksamhet och beskrivs med ordet *fokus*, att de ställs i centrum och prioriteras. Ordet *jobbskapande* beskriver arbetet för fler arbetstillfällen som något kreativt, att tänka i nya banor och kanske till och med inskaffa annat material/skapa andra förutsättningar än vad som finns tillgängligt/är möjligt idag. Högerblockets vilja att investera (satsar på att så) ska ge framtida arbetstillfällen, vilket beskrivs med metaforen *skörda*. Att *äta upp utsädet* skapar bilden av ett glupskt, kortsiktigt tänkande vilket tycks få beskriva den socialdemokratiska politiken.

I och med den sista metaforen kommer jag nu in på de metaforer som Hägglund använder när han talar om/bemöter motståndarna.

”Dåliga villkor för företagen skapar dåliga villkor för välfärden, och här har ni misslyckats Göran Persson. *Detta är er blinda fläck.*”

”Och nu kommer ytterligare utgifter/.../Ni *tar på er totemaskerna, delar ut paket* och säger: varsågod, det här får ni betala sen. Eller kanske inte ni, utan era barn och barnbarn. Jag tycker att det är en oansvarig politik...”

Socialdemokraternas kompetens (eller inkompetens) beskrivs av att de inte har klarat av att se problemen och vad som bör göras. Den blinda fläckens karaktäristika gör att bilden blir att hur de än försöker se så går det inte. Där de skulle behöva se finns det ingen synförmåga. Socialdemokraterna iklär sig en givmild roll (tomtens) men det är inte deras rätta ansikte, utan en mask, och delar sedan ut gåvor som köpts på väljarnas kredit.

Hägglund visar också en hård attityd mot Perssons regeringsarbete med metaforer som tyder på lathet och ”tafflighet” men också samarbetsvårigheter med stödpartierna. Jag väljer här att redovisa ett urval i nedanstående metaforer:

”Stödhjulspartierna vägrade också *pumpa in pengar i det obemannade stridsflygplan* som regeringen ville börja *snickra på*. Kanske Göran Persson egentligen ännu hellre ville ha ett *obemannat regeringsplan*. Som liksom på *autopilot kunde sköta statsministerns uppgifter*.”

”Ja, på *vänsterfronten* intet nytt. Där *gräver man skyttegravar och skjuter varandra i ryggen* när tillfälle ges/.../Det är ett märkligt *politiskt slagfält* vi ser...”

Regeringens samarbetspartier, däribland Vänsterpartiet, beskrivs med hjälp av *stödhjul*. Stödhjulens karaktäristika är att det ofta blir en sned och vinglig cykeltur. Samarbetet beskrivs även med hjälp av krigsmetaforer. Regeringens vilja att producera ett stridsflygplan förses med ”dålig-kvalitet-stämpel” i form av att man *börjar snickra*, ett uttryck som konnoterar garagetillverkning/tafflig produktion eller hobby, något man gör för sitt eget nöjes skull. Och statsministerns arbetsinsats beskrivs som en önskan om att slippa jobba så mycket (obemannat) och ett regeringsarbete som är smidigare och mindre problemfyllt (autopilot).

Vänsterblocket, eller *vänsterkartellen* som han också säger, beskrivs i följande citat:

”...men Göran Persson säger sig inte ha hört Ohlys ultimatum. /.../Ohly kanske hade *svårt att tala ur Leninskägget*.”

”Människor måste få känna den tillfredsställelse som det innebär att ha ett jobb att gå till. Ni *vänder de människorna ryggen idag*, ni lägger inte några förslag, kommer inte med några ideer som förändrar deras vardag.”

Ohlys förflutna (och kanske ovilja ”att göra upp”) som kommunist beskrivs av *svårt att tala ur Leninskägget*. Detta skapar en bild av någon som inte är tillräckligt tydlig med sina åsikter och värderingar. En *vehicle* som *att vända ryggen till* är en bild av att inte ställa upp, inte vilja se och lämna någon åt sitt öde.

Frameanalys

Till skillnad från den analys jag gjorde av Lars Ohlys val av metaforer, så tycker jag mig inte hitta så mycket som tydligt avslöjar några utmärkande attityder och värderingar till de arbetslösa och arbetslösheten i Göran Hägglunds uttalanden.

”Jag tror att det är viktigt att komma ihåg att det allvarligaste hotet mot en vettig fördelningspolitik, det är arbetslösheten. Det är den som måste bekämpas.”

”Jag vill något annat/.../jag vill att fler ska få arbete i växande företag då får vi också pengar för att korta vårdköer, för att ge omsorg till den som behöver det och den utsatte får ett bättre stöd.”

Den frame som skapas är det hot mot vilken de är beredda att hålla stånd, arbetslösheten. Detta hot riskerar att rasera den ekonomiska balansen i landet och avstys genom att låta företagen blomstra och bära frukt. Något som högerblocket kan sköta. Om företagen kan expandera får också de arbetslösa det bättre. Arbetslösheten ska bekämpas med ett system som bär upp sig själv och gör livet bättre för hela folket.

En värdering som framkommer när det gäller arbetslösheten är dock att det hör till normen att ha ett arbete, då talar om den *reguljära arbetsmarknaden*:

” Och när konjunkturinstitutet/.../säger att förslaget om avdrag för hushållstjänster kan ge tusentals nya jobb, så säger vänsterkartellen också nej. Som om vi hade full sysselsättning i Sverige och inte en dryg miljon människor i arbetsför ålder utanför den reguljära arbetsmarknaden.”

Här skapas en frame där alla borde ha möjligheten att passa in i normen, där det finns arbetstillfällen. Om fler jobb fanns tillgängliga skulle färre vara arbetslösa.

När Hägglund nämner den egna politiken och självuppfattningen använder han metaforer som:

”Mitt mål är ett samhälle där ingen hålls tillbaka, och ingen lämnas efter.”

”Allians för Sverige har, våra olikheter till trots, en gemensam vision om ett Sverige där enskilda familjer har mer att säga till om. Där

entreprenörer uppmuntras. Där det lönar sig bättre att arbeta och där rättsamhället [sic!] har återupprättats.”

” Vi skaffar ett utrymme genom den politik som vi har presenterat, för att kunna göra rejäla satsningar för småföretagen i vårt land, så att de ska känna framtidstro, att det är här man vågar satsa, här vågar vi starta, ge nya jobb och så vidare. För det är det som fordras för att klara välfärden i vårt land.”

” ...vi satsar på att så för att kunna skörda nya jobb senare. Ni äter upp utsädet.”

Hägglund skapar här en frame av en högerallians (Allians för Sverige) som för det politiska arbetets skull ser bortom inre konflikt och osämja. I arbetet för ett gott och solidariskt samhälle styr de med sunt förnuft och långsiktig planering. På vägen dit stöttar de dem som riskerar att halka efter – alla ska få samma chans genom den politik som främjar den företagande och arbetande människan. I deras politik får den enskilde individen större bestämmanderätt över sitt eget liv, inte som idag, toppstyrt av vänsterblocket. (Hägglund säger också att det ska löna sig bättre att arbeta – om det betyder att alla bör få sänkt skatt eller att A-kassan bör sänkas för att få folk i arbete framkommer inte. Jag väljer därför att inte kommentera detta.)

Om jag har tyckt mig se otydliga uttryck för värderingar tidigare, så ändrades detta när jag analyserade Hägglunds attityder till och värderingar om motståndarna:

”Ni tar på er totemaskerna, delar ut paket och säger: Varsågod, det här får ni betala sen. Eller kanske inte ni, utan era barn och barnbarn. Jag tycker att det är en oansvarig politik, vi satsar på att så för att kunna skörda nya jobb senare. Ni äter upp utsädet.”

”Stödhjulspartierna vägrade också pumpa in pengar i det obemannade stridsflygplan som regeringen vill börja snickra på...”

” Sedan skarpladdar man pistolerna med teser från en museimässig marxism, och siktar mot – varandra.”

” Men det är nästan ännu allvarligare att Sverige styrs av en koalition som ägnar sin kraft åt att skapa brister i förtroende och tillit. All kraft borde förstås inriktas på att motverka brister – inom vården och på arbetsmarknaden. Nu var jag inte riktigt schysst. Ibland lyckas de kraftsamla gemensamt. Till exempel när det gäller att stoppa jobbvänliga förslag. Nya initiativ /.../ska hindras genom en stopplag.”

Det svenska folket leds av en regering som står för en oansvarig och kortsiktig politik och grunden för den kommer från en förlegad ideologi. Vänsterblocket för också en oärlig politik då de döljer för folket vad deras förda politik kommer att kosta väljarna i framtiden. De låter hellre de inre stridigheterna fylla dagordningen än de problem de är valda för att lösa. Dessa problem ser Hägglund och alliansen. Men när högerblocket lägger förslag som siktar på en hållbar politik och fungerande lösningar för att skapa jobb åt de arbetslösa motarbetar vänsterblocket dem, det är då de lyckas enas. Förlorarna blir de arbetslösa och sjuka.

Metaforerna för vilka attityder/värderingar Hägglund vill tillskriva motståndarna kan exemplifieras med följande:

”De som inte gillar Ohly stämplar ut. Och de som gillar Ohly lämnar in. Kvar blir – Ohly. Ensam med sin kommunism och vetandes varken ut – eller in.”

”Men Peter Eriksson han har svårt för att ljuga. Och han säger att Lars Ohly mumlade. Ohly kanske hade svårt att tala ur Leninskägget.”

”Kanske Göran Persson ännu hellre vill ha ett obemannat regeringsplan. Som liksom på autopilot kunde sköta statsministerns uppgifter. För det är ju så det känns ibland. Att Göran Persson inte är intresserad av statsministerjobbet längre. Och är han inte intresserad av sitt eget jobb – hur skulle han då kunna vara intresserad av ditt?”

” Och när konjunkturinstitutet/.../säger att förslaget om avdrag för hushållstjänster kan ge tusentals nya jobb, så säger vänsterkartellen också nej. Som om vi hade full sysselsättning i Sverige och inte en dryg miljon människor i arbetsför ålder utanför den reguljära arbetsmarknaden.”

”...Ni äter upp utsädet.”

Den övergripande frame Hägglund skapar visar att Ohly är en partiledare som baserar sin och partiets politik på en förlegad⁶⁰ ideologi som få tycks stödja öppet. Ohly är heller inte öppen och ärlig med sina åsikter. Göran Persson i sin tur är ointresserad av det jobb som folket har valt honom till att utföra och vill ha en lugn och tillbakalutad tillvaro, allt medan de arbetslösa tycks få klara sig själva. Vidare tycks vänsterblocket blunda för den höga arbetslöshet vi har i Sverige idag och väljer hellre en kortsiktig vinst framför en politik som ger avkastning på sikt.

⁶⁰ Enligt tidigare citat om ”museimässig marxism”

Resultatdiskussion

I resultatdiskussionen sammanfattar jag de resultat jag har kommit fram till i mitt analysarbete och tar också upp dem till diskussion. I diskussionen kopplar jag, i förekommande fall, också till berörd litteratur. Jag har valt att dela resultatdiskussionen i två delar, i den första delen redogör jag dels för vilka attityder och värderingar som framkommer när partiledarna talar om det egna blocket, dels när de talar om/bemöter motståndarna. I den andra delen för jag en sammanfattande diskussion där jag kopplar resultaten till de hypoteser jag har ställt under arbetets gång samt en avslutande reflektion över mitt eget arbete.

Resultatsammanfattning

Lars Ohly berör arbetslösheten under en stor del av sitt förstamajtal och han tar även upp de arbetslösa vid upprepade tillfällen. Den värdering Ohly visar upp är att problemet i första hand är mänskligt lidande och i andra hand ser Vänsterpartiet arbetslösheten som ett ekonomiskt problem. I den frame han skapar för de arbetslösa tycker jag mig se en klar attityd till de arbetslösa som oskyldiga offer och de stora förlorarna som maktlösa står inför yttre krafter. I valet av sina metaforer tycker jag mig även se en klar tendens hos Ohly till att vilja förmedla värderingar som i första hand bygger på förståelse och empati för de arbetslösa. När han talar om den politik han förespråkar kan jag se att attityden till det de anser måste göras är en kamp, kampmetaforen används vid upprepade tillfällen. Vänsterpartiets kamp och politiska arbete förses även de med goda och solidariska värderingar. Attityden till den egna politiken är att den erbjuder fler handlingsalternativ än motståndarnas politik och att de har ett bredare perspektiv, men prioritet ett är att bekämpa arbetslösheten.

Göran Hägglund skiljer sig från Lars Ohly när han talar om arbetslösheten. Den attityd till arbetslösheten jag tycker mig se hos Hägglund är att huvudproblemet är att arbetslösheten orsakar ekonomisk obalans som i första hand får konsekvensen av att företagen blir färre. Attityden till detta faktum är att det är mycket allvarligt. Men attityder och värderingar framkommer inte, enligt min mening, lika tydligt i Hägglunds sätt att uttrycka sig när det gäller arbetslösa och arbetslöshet som i Ohlys uttryck. När Hägglund talar om de arbetslösa gör han det mer implicit än Ohly, men attityden till de

arbetslösa finns där i en vidare gruppdefinition i form av metaforer som ”den utsatte” som ska hjälpas med bättre stöd. En värdering som dock framkommer om arbetslösa och arbetslösheten är tanken om arbete som norm, vilket kan belysa en värdering om att alla ska ha rätt att ingå i det som samhället ser som ett normalt arbetsliv.

I Hägglunds uttalanden är det tydligt att en av partiets/högerblockets starkaste värderingar är vikten av ett bra företagsklimat för att minska arbetslösheten. Med hjälp av metaforerna skapar Hägglund en frame som ger oss bilden av ett parti och en allians med värderingar som bygger på förståelse och empati med dem som vill starta och driva företag i landet. Hägglund visar upp en explicit, hjälpanande attityd till entreprenörerna, och indirekt då också de arbetslösa. Detta innebär även att deras arbete bygger på värderingar om långsiktigt arbete och medvetna mål. Hägglund skapar genom sina metaforer en övergripande frame om värderingar som sätter solidaritet, företagsamhet och ”rörelseutrymme” högt i rang.

När Ohly bemöter eller talar om motståndarpartierna finns det metaforer som mycket tydligt visar att han anser att de borgerliga partierna har en helt annan attityd och andra värderingar när det gäller de arbetslösa, arbetslösheten och dess orsaker än vad Vänsterpartiet och vänsterblocket har. Både i debatten och i sitt tal tycks Lars Ohly tillskriva högerblocket värderingar som ser de arbetslösa som något de vill bekämpa. Genom sitt val av metaforer skapar han en frame för motståndarna som identifierar högeralliansen med en hård och straffande attityd gentemot de arbetslösa. I denna frame ryms även värderingar som är odemokratiska i sin form och som strider mot solidaritet och för ökade orättvisor. I debatten säger han explicit att ”Högeralliansen tar strid mot solidariteten.” Ohlys metaforer skapar även bilden av att högerblocket delar värderingar med näringslivet och med hjälp av metaforer som beskriver arbetsgivarna som krigsherrar som är beredda att offra sina mannar, försöker Lars Ohly ytterligare behäfta högerblocket med odemokratiska och empatilösa värderingar.

Hägglunds attityd till det socialdemokratiska styret är negativ. När han tar upp motståndarnas politik talar han om att högeralliansens egna politiska förslag handlar om att ”*bekämpa det regelkrångel som kringgärdar småföretagande*” som en följd av den politik vänsterblocket har fört. I och med detta, och med andra metaforer visar han en attityd till vänsterblockets politik som hindrande, misslyckad och inkompetent.

Hägglund visar också en hård attityd mot Perssons regeringsarbete med metaforer som tyder på lathet, men också allvarliga samarbetssvårigheter mellan de olika partierna inom vänsterblocket. När det gäller de attityder och värderingar som Hägglund försöker tillskriva vänsterblocket så skapar han frames för ”vänsterkartellen” som han kallar dem, som rymmer förlegade och odemokratiska värderingar och attityder som leder till att de nonchalerar de behövande. De värderingar Hägglund tycks vilja förse motståndarna med är snarare egoism än solidaritet.

Sammanfattande diskussion och reflektion

Min ena hypotes var att det i talarens val av metaforer döljer sig attityder och värderingar som kanske inte syns vid ett oreflekterat mottagande av talarens budskap. Till viss del skulle jag vilja påstå att en stor del av metaforerna öppet signalerar attityder och värderingar, inte minst när de tillskriver varandra negativa sådana. Men vissa värderingar syns först efter lite hårdare skrapande på ytan. Ett exempel på detta är Hägglunds metafor om ”den reguljära arbetsmarknaden”. Som jag tidigare nämnt kan en metafor som denna innebära en värdering som säger att alla har rätt till möjligheten att passa in i normen. Men i ett vidare perspektiv skulle den också kunna tolkas som en attityd till arbetslösa som att vissa (kanske avsiktligt) avviker från normen och därmed inte passar in. Detta visar att metaforer kan tolkas, och därmed även användas, på olika sätt. En metafor kan innehålla olika attityder och värderingar beroende på vem som uttrycker dem och vem som tolkar dem.

Det intressanta är dock att båda partierna vill tillskriva sig själva liknande attityder och värderingar som i bägge fallen bygger på solidaritet, empati och förståelse. Skillnaden mellan dem är att Ohly tycks rikta dessa goda värderingar mot de arbetslösa medan Hägglund riktar dem mot företagarna. Samtidigt vill de båda tillskriva varandra rakt motsatta värderingar, det vill säga att de skulle vara osolidariska. Lars Ohly förser dessutom högeralliansen med en motarbetande och straffande attityd mot de arbetslösa medan Hägglund förser vänsterblocket med mer nonchalerande och egoistiska värderingar. Lakoffs påstående om att det inte är valet av metaforer, utan tillämpningen av dem, som skiljer mellan olika politisk inriktning verkar således stämma. De använder samma metaforer men ger dem olika prioritet.

Min andra hypotes var att jag skulle kunna se övergripande frames som visar på olika underliggande attityder och värderingar, och till viss del tycker jag mig ha fått min hypotes besannad. Hur övergripande frames och metaforsystem kan påverka hur vi uppfattar vår omvärld och därmed också hur vi handlar vill jag exemplifiera med följande: Ohly skapar en frame för de arbetslösa som oskyldiga offer som står maktlösa inför yttre krafter. De som ska hjälpa de arbetslösa är Vänsterpartiet. Hägglund å sin sida skapar ingen specifik frame för de arbetslösa. Han koncentrerar istället sin frame för arbetslöshetspolitiken kring behovet av goda förutsättningar för företagande. Vilket handlingsutrymme lämnar dessa synsätt för det politiska arbetet? Jag har inte för avsikt att gå in på djupet på detta eftersom jag inte vill ge mig in i en politisk-ideologisk diskussion, men det ligger nära till hands att för Ohlys frame se den främsta lösningen som ”akuta” insatser i form av ekonomiskt stöd till de arbetslösa. Ett handlingsutrymme i form av ”återhämtning” för de arbetslösa för att kunna se framåt, samtidigt som Vänsterpartier ordnar de framtida jobben. I Hägglunds frame finns det bland annat möjligheter för de arbetslösa att starta företag i framtiden. Handlingsutrymmet för det politiska arbetet blir här en inriktning på ”hjälp till självhjälp”. Detta är två tänkbara tolkningar av vad dessa frames kan innebära när det gäller politikernas tolkning och handlande och jag lägger ingen värdering i någon av dem. Inget av dessa behöver vara bättre än det andra. Den första varianten kan uppfattas som kortsiktig, men den andra kan ifrågasättas över vilken hjälp den som är arbetslös får idag.

När jag reflekterar över undersökningens utformning, såsom metod och material känner jag mig nöjd med mina val. Såväl tenor/vehicle-analysen som frame-analysen har båda fyllt sina syften väl och gett mig god insikt i vilka attityder och värderingar som kommer till uttryck. Jag tror dock att det även skulle vara möjligt att få goda insikter även med hjälp av exempelvis kluster- eller värdeordsanalys. Nackdelen med dessa två analysmetoder är att jag då inte hade kunnat sätta mig in i användandet av metaforer på det sätt som jag tycker jag ha lyckats göra i denna undersökning. Det material och den begränsning jag har valt känns också tillfredsställande, bortsett från att ett större omfång kanske kunde ha gett mig en större insikt om övergripande frames och en djupare insikt om metaforsystem. Men en sådan undersökning kräver ett betydligt större omfång och lämpar sig mer för en doktorandundersökning än en magisteruppsats.

Med facit på hand blir min reflektion att jag på det stora hela är nöjd med mitt arbete. Dock anser jag att det trots allt finns en brist i uppsatsen. Och denna brist är inte så lätt avhjälpt, nämligen det faktum att jag känner att jag hade fel syfte för mitt arbete. Om jag skulle göra om detta arbete skulle mitt syfte snarare behandla övergripande frames än attityder och värderingar i allmänhet. Trots det tror jag ändå att mitt arbete kan bidra till det stora kunskapsussel som metaforforskningen innebär.

Slutsats

Syftet med denna undersökning var att se vilka attityder och värderingar som kommer till uttryck i Lars Ohlys respektive Göran Hägglunds användning av metaforer i debatten om arbetslöshetspolitiken. Med bakgrund av undersökningens resultat blir min slutsats denna:

Båda partierna använder solidaritet som värdering för den egna politiken och självuppfattningen och osolidarisk när det gäller motståndaren. Även när det gäller arbetslösheten förekommer samma värdering hos de båda partiledarna – hotet, men när det gäller de arbetslösa skiljer partiledarna sig åt. Hägglund refererar implicit till de arbetslösa, medan Ohly nämner de arbetslösa ett flertal gånger med en attityd och värdering som förmedlar bilden av plågade, maktlösa offer. Sammanfattningsvis kan jag säga att det i en undersökning som denna är svårt att dra en kortfattad slutsats, då den rika flora av metaforer som används kan tolkas som olika attityder och värderingar, och därmed präglas attityder och värderingar av mångfald.

Litteraturförteckning

Albert Bonniers Förlag AB (2002) *Bonniers svenska ordbok*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag AB, 2004

Aristoteles *Om diktkonsten / Aristoteles, inledning av Arne Melberg, ny översättning av Jan Stolpe*. Göteborg: Anamma, 1994

Aristoteles *On rhetoric: a theory of civic discourse/ Aristotle, newly translated with introduction, notes and appendixes by George A. Kennedy* New York: Oxford Univ. Press, 1991

Burke, Kenneth *A Grammar of Motives* Berkeley: University of California Press, 1969

Cederberg, Ann *Stil och strategi i riksdagsretoriken: En undersökning av debattspråkets utveckling i den svenska tvåkammarriksdagen (1867-1970)* Uppsala: Textgruppen, 1993

Foss, Sonja K *Rhetorical criticism, exploration and practice* Prospect Heights, IL: Waveland Press Inc., 1989: 2nd ed.

Kjeldsen, Jens E *Retorikk i vår tid, En innføring i moderne retorisk teori* Oslo: Spartacus forlag AS, 2004

Lakoff, George, The contemporary theory of metaphor i *Metaphor and thought* / edited by Andrew Ortony. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1993: 2nd. ed.

Lakoff, George *Moral politics: How liberals and conservatives think* Chicago, IL: University of Chicago Press 2002: 2nd ed.

Pappas, Christos *Metaforer i det politiska språket : en studie av de socialdemokratiska och de konservativ-liberala partiledarnas retorik i Grekland och Sverige vid millenieskiftet* Diss. Stockholms universitet 2003. Edsbruk: Akademitryck, 2003

Elektroniska källor

Beertema, Irene: *Valets tio viktigaste frågor* Aftonbladet.se, 2005-09-16 [Elektronisk]
Tillgänglig: <http://www.aftonbladet.se/ettor/webb/2688_normal.html> (2006-01-09)

Hägglund, Göran 2005-07-03 [Elektronisk]
Tillgänglig:
<<http://www.kristdemokraterna.se/GoranHagglund/Tal/050703Almedalen.aspx>>
(2005-11-21)

Komvuxnet *Wittgenstein* [Elektronisk]
Tillgänglig:<http://komvuxnet.gotland.se/filosofi/wittgens.htm> (2006-01-07)

Lakoff, George 1995 *Metaphor, Morality and Politics Or, Why Conservatives Have Left Liberals In the Dust* [Elektronisk]
Tillgänglig: <<http://www.wvcd.org/issues/Lakoff.html>> (2005-12-15)

Lakoff, George *Simple framing* [Elektronisk] Tillgänglig:
<http://www.rockridgeinstitute.org/projects/strategic/simple_framing/view>
(2005-12-15)

Ohly, Lars 2005-05-01 [Elektronisk]
Tillgänglig: <http://www.vansterpartiet.se/PUB_Pressrum/5093,26274.cs> (2005-11-21)

SCB, Efterfrågat: Arbetslöshet (nov 2005) [Elektronisk] Tillgänglig:
<<http://www.scb.se/>> (2006-01-10)

Socialdemokraterna *Analys av 1998 års val: Rapport från Socialdemokraternas valanalysgrupp* (1999-02-22) [Elektronisk] PDF format, Tillgänglig:
<[http://www.socialdemokraterna.se/sapdata.nsf/0/4087385E83F8194AC1256B9C00568BC5/\\$file/Valanalys_1998.pdf](http://www.socialdemokraterna.se/sapdata.nsf/0/4087385E83F8194AC1256B9C00568BC5/$file/Valanalys_1998.pdf)> (2006-01-09)

SVT, Agenda [Elektronisk]
Tillgänglig: <<http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=27068&a=445615>> 2005-11-19

Wikipedia *Kenneth Burke* [Elektronisk] Tillgänglig:
<http://en.wikipedia.org/wiki/Kenneth_Burke> (2006-01-08)

Bilagor

Bilaga 1. Utskrift av Agenda TV-debatt 2005-09-04.

Bilaga 2. Ohly, Lars. Tal i Gnesta 2005-05-01

Bilaga 3. Hägglund, Göran. Tal i Almedalen 2005-07-03

I samtliga bilagor har de textavsnitt där metaforer analyserats markerats med större typsnitt än övriga textpartier.